

AVTORSKOPRAVNI IN ZNANSTVENI CITAT

Miha Trampuž,

*univerzitetni diplomirani pravnik, doktor pravnih znanosti,
Avtorska agencija za Slovenijo*

Čeprav spada citat med najbolj tradicionalne omejitve avtorske pravice, saj jo spremlja od njenih samih začetkov, pravilno citiranje avtorskih del vse do danes ni izgubilo aktualnosti. Sporni primeri iz prakse kažejo, da so kljub dolgi tradiciji, obsežni sodni praksi in doktrini še vedno neupoštevana oz. sporna nekatera osnovna pravila citiranja ali pa vsaj njihova pravilna izvedba. Kršitev enih ali drugih pogosto pripelje do temne plati citata – v plagiat, ki je v zadnjih letih pritegnil precejšnjo pozornost javnosti. Zato bi rad v tem prispevku opozoril na nekatera osnovna pravila citiranja, in sicer z vidika avtorskega prava in znanstvene publicistike, ter na z njimi povezana vprašanja.

I. UMESTITEV CITATA V PRAVNEM SISTEMU

Citat ali navedek povezujemo s svobodo citiranja in z njo povezanimi dolžnostmi, ki pomeni enega od vidikov nekaterih človekovih pravic in svoboščin – svobode izražanja, svobode znanstvenega in umetniškega ustvarjanja, pravic iz ustvarjalnosti. Institut citiranja je postavljen v splošnem interesu zaradi duhovne komunikacije in konfrontacije;¹ pri tej komunikaciji in konfrontaciji po eni strani omejuje pravice avtorjev citiranih del, po drugi strani pa do njih kaže spoštovanje, saj upošteva njihove ideje, njihovo delo.² S citatom se v delo

¹ Prim. L. Koman Perenič, nav. delo, str. 5; E. Ulmer, nav. delo, § 67, II; Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 6. Enako ustaljena nemška sodna praksa, prim. zlasti Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 60 – *Geistchristentum*; BGH GRUR 1987, str. 363 – *Filmzitat*; BGH GRUR 1994, str. 802 – *Museumskatalog*; BGH GRUR 2010, str. 630 – *Vorschaubilder*; BGH GRUR 2011, str. 417 – *Kunstaussstellung im Online-Archiv*.

² Tako K. Šugman, nav. delo, str. 39, glede razmerja do avtorjev. Glede razmerja do bralca pa avtorica opozarja, da je navajanje koristno in spoštljivo tudi do njega, saj mu olajša iskanje drugih virov, opozori na drugačna mnenja, mu omogoči, da si sam ustvari svoje mnenje ... (prav tam).

pritegne tuja misel, s katero se daje potrditev, ponazoritev, podkrepitev ali zavrnitev za lastno.³ Citiranje tujih avtorskih del, drugih varovanih vsebin, idej, načel, odkritij, podatkov ipd. srečamo na praktično vseh področjih. Skupna vsem so v prvi vrsti etična pravila citiranja, katerih osnovno vodilo je jasno razmejevanje med lastnimi in tujimi dosežki. Ta pravila se nato odražajo v različnih področnih pravnih ureditvah.

Avtorsko pravo najbolj podrobno ureja pravila citiranja in ga zato upravičeno obravnavamo kot *sedes materiae* za področje citata. Avtorskopравни citat pomeni, da je pod določenimi pogoji mogoče tuje avtorsko delo ali predmet sorodnih pravic prosto uporabiti (ga reproducirati, distribuirati, javno prikazovati, dajati na voljo javnosti itd.), in sicer **a**) brez predhodnega dovoljenja njegovega avtorja oz. imetnika in **b**) brez plačila honorarja oz. nadomestila (prim. 51. člen Zakona o avtorski in sorodnih pravicah, ZASP-UPB3, Ur. l. RS, št. 16/2007, 68/2008, v nadaljevanju ZASP).⁴ V avtorskem pravu to imenujemo *prosta uporaba*, zato govorimo tudi o *privilegiju* ali *svobodi* citiranja. Sistemsko spada citat med vsebinske omejitve avtorske pravice, katerih naloga je, da zagotovijo ravnotežje med avtorsko pravico in širšim javnim interesom.⁵ Citat je posebna omejitev s svojimi pogoji, ki je neodvisna od drugih primerov omejitev v ZASP,⁶ kot vse omejitve pa je vezana na splošne pogoje iz 46. člena ZASP. Osnovni namen pravil o avtorskopravnem citatu je varovanje del drugih avtorjev, tj. njihovih moralnih in zlasti materialnih interesov. Tudi v okviru avtorskega prava so se izoblikovala posebna pravila za umetniški, glasbeni, filmski, likovni itd. citat.

Med naslednjimi področji sta znanost in raziskovalna dejavnost. Tu se avtorskopravna pravila citiranja uporabljajo analogno. T. i. *znanstveni citat* se torej večinoma prekriva z avtorskopравnim, le da je njegov predmet širši, saj zajema tudi dela in dosežke raziskovalcev in znanstvenikov, ki jih avtorsko pravo ne varuje, npr. dela v javni domeni, ideje, odkritja, formule, podatke, grafe, folklorna dela ipd. Z avtorskopравnim ga veže prej omenjena etična vloga, zato je kot tak pomemben del metodike in etike znanstvenoraziskovalnega dela. S

³ Tako sodba VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009.

⁴ Gl. sodbo Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 4863/2008 z dne 24. junija 2009: pravica do citiranja je dana mimo in lahko celo proti volji avtorja, za to uporabo se ne plačuje nadomestila.

⁵ Več o vsebinskih omejitvah avtorske in sorodnih pravic v slovenskem pravu gl. Trampuž, Oman in Zupančič, nav. delo, str. 141–171; Miha Trampuž: Novosti pri vsebinskih omejitvah avtorske pravice, v: Podjetje in delo, št. 6-7/2009, str. 1220–1234; Maja Bogataj Jančič: Avtorsko pravo v digitalni dobi. Založba Pasadena, Ljubljana 2008, str. 75–86; Maja Bogataj Jančič: Avtorskopravne ovire digitalizacije javnih knjižnic, v: Podjetje in delo, št. 6-7/2009, str. 1242 in nasl.

⁶ Tako smiselno sodba VS RS II Ips 276/2006 z dne 9. oktobra 2008 glede razmerja med citatom po 51. členu in omejitvijo iz 50. člena ZASP.

tega vidika je pravilen znanstveni citat jamstvo za samostojnost in neodvisnost raziskovalnega dela, kar ima poseben pomen v habilitacijskih postopkih in pri izpitnih pravilih v okviru izobraževalnih in znanstvenih ustanov.

Na področju medijskega prava se *tiskovni citat* (z resnično ali neresnično vsebino) pogosto pojavlja v medijskem prostoru, vključno z oglaševanjem. Kot tak je pogost predmet postopkov za objavo popravka oz. tiskovnih tožb, kar je povezano s pravom *osebnostnih pravic* (35. člen Ustave Republike Slovenije, v nadaljevanju Ustava). S citatom se namreč lahko storijo kršitve teh pravic, npr. z objavljanjem in pripisovanjem izjav, ki jih citirana oseba ni dala, ali z navajanjem tujega citata brez resnega distanciranja od njegove vsebine.

Kršitev pravil o pravilnem citiranju na omenjenih področjih ima za posledico upravno, civilno in kazensko pravno varstvo ter njihove sankcije. Zaradi omejitve prostora slednjih v tem prispevku ne obravnavam. Iz enakih razlogov se v nadaljevanju omejujem predvsem na pravila avtorskega prava (po slovenskem, evropskem in konvencijskem pravu), saj so ta najbolj razdelana in tudi širše (analogno) uporabljiva na področju znanosti. Ko pišem o avtorskih delih, so hkrati mišljeni tudi predmeti sorodnih pravic, saj pravila citiranja veljajo tudi za njih (drugi odstavek 4. člena ZASP).

II. PRAVNI VIRI

Poleg veljavnih 51. in 46. člena ZASP, ki sta osrednji pravni vir za obravnavanje citata, je treba upoštevati še naslednje vire:

1. Mednarodne konvencije – V konvencijskem pravu je pomembna predvsem Bernska konvencija za varstvo književnih in umetniških del,⁷ in sicer tako z vidika substančnega prava (prvi in tretji odstavek 10. člena določata za citat podobne vsebinske pogoje kot naš ZASP, drugi odstavek 9. člena dovoljuje reproduciranje v določenih posebnih primerih) kot tudi z vidika kolizijskega prava (drugi odstavek 5. člena določa načelo nacionalnega obravnavanja, s čimer velja za citiranje tujih avtorskih del v Sloveniji slovensko pravo). Citirane določbe 10. člena veljajo za klasično in tudi kogentno omejitev avtorske pravice v tej konvenciji.⁸

2. Evropske direktive – V pravu Evropske unije je citat prvenstveno urejen v členu 5(3)(d) Direktive InfoSoc.⁹ Kot številni drugi evropski instituti avtor-

⁷ Ur. l. SFRJ, MP, št. 14/75, 4/86; Ur. l. RS, št. 24/92.

⁸ Tako S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.38, 13.42.

⁹ Direktiva 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o uskladitvi določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi, UL L 167/10 z dne 22. junija 2001, corr. L 6/70 z dne 10. januarja 2002.

skega prava pa tudi ta ureditev ni prinesla polne harmonizacije med državami članicami,¹⁰ saj predpisane omejitve niso obvezne, omejujejo le nekatere materialne pravice, prav tako pa ta direktiva ne posega v druge evropske direktive.¹¹

3. Uzance – Pravila citiranja urejajo tudi številne uzance v najširšem pomenu te besede. Na prvem mestu velja omeniti standard Mednarodne organizacije za standardizacijo (ISO), ki ga je prevzel tudi Slovenski inštitut za standardizacijo, in sicer SIST ISO 690:2010 Informatika in dokumentacija – Smernice za bibliografske navedbe in citiranje virov informacij (v nadaljevanju ISO Standard 690:2010).¹² Ta standard obravnava predvsem bibliografske navedbe, iz svoje uporabe izrecno izključuje pravno citiranje, sloge citiranja pa prikazuje le primeroma. Ne glede na to je uporabljen tudi pri citiranju pravnih pisanih znanstvenih del. Poleg ISO Standarda obstajajo številne druge uzance, ki jih sprejemajo posamezna združenja, izobraževalne in raziskovalne ustanove itd.

III. VRSTE CITATOV

Pri citiranju govorimo o nosilcu citata oz. glavnem delu, v katerem citiramo (t. i. nosilec citata ali glavno delo), in tujem delu kot delu drugega avtorja, iz katerega citiramo (t. i. predmet citata ali na kratko citat).

1. Bibliografske navedbe – Citat oz. navedek v najširšem smislu lahko obsega najprej bibliografsko navedbo nekega vira, brez navajanja (avtorskoppravno: reproduciranja, javnega izvajanja, dajanja na voljo javnosti itd.) same vsebine tujega avtorskega dela. Kot je bilo prikazano prej, obstajajo številne uzance glede vsebine in sloga bibliografskih navedb. Bibliografska navedba (podatki, ki opisujejo neki vir ali njegov del ter so dovolj točni in podrobni, da se ta vir lahko identificira in locira)¹³ praviloma avtorskoppravno ni varovana – niti kot

¹⁰ Prim. 31. in 32. uvodno izjavo Direktive InfoSoc, in M. M. Walter in S. von Lewinski, nav. delo, tč. 11.5.10.

¹¹ Gl. 50. uvodno izjavo, drugi stavek Direktive InfoSoc, po katerem 5. in 6. člen Direktive Sveta 91/250/EGS z dne 14. maja 1991 o pravnem varstvu računalniških programov (prvotna verzija, UL L 122/42 z dne 17. maja 1991) izključno določata omejitve izključnih pravic iz te direktive. Iz tega sledi, da npr. citat računalniških programov ni mogoč, kar je v nasprotju z Bernsko konvencijo.

¹² Prim. <www.sist.si> (5. 7. 2013). ISO Standard 690:2010 je nadomestil prejšnja ISO Standarda 690:1996 Dokumentacija – Bibliografske navedbe (Vsebina, oblika in zgradba) in 690-2:2003 (2. del: Elektronski dokumenti ali njihovi deli).

¹³ Definicija po ISO Standardu 690:2010, tč. 2.15 (ki pa je širša od tu obravnavane, saj naj bi po opombi v standardu obsegala tudi opombe, kritičen pregled ali stališče, vsebovano v besedilu).

avtorsko delo¹⁴ niti kot baza podatkov¹⁵ niti kot podatkovna baza.¹⁶ Zato je njena uporaba prosta.¹⁷ Enako velja za postavitve naslovov tujih spletnih strani in tam vsebovanih avtorskih del v obliki t. i. hiperpovezav.¹⁸ Bibliografsko navedbo lahko spremlja vrednostna sodba avtorja glavnega dela, ki kaže na njegov citirni namen (npr. besede – *enako*, *pravilno*, *nepravilno*, *zmotno* – kot ocena stališča citiranega avtorja), vendar tudi to ni avtorskopravno relevantno. Glede na vse navedeno pri bibliografskih navedbah ne gre za avtorskopravni citat.

2. Avtorskopravni citati – Primarna skrb avtorskega prava glede citata meri na varstvo ekonomskih interesov avtorja citiranega dela pred neupravičenim izkoriščanjem njegovega dela. Svoboda citiranja namreč ne sme nasprotovati običajni uporabi njegovih del, beri: ne sme konkurirati¹⁹ njegovi pravici, da sam izkorišča oz. dovoli izkoriščati svoja dela. Seveda so varovani tudi njegovi moralni interesi (predvsem avtorstvo), vendar nadaljevanje tega prispevka pokaže, da je zakonodajo, sodno prakso in doktrino zaposloval predvsem prvi vidik.

Avtorskopravni citat obsega navajanje (prevzemanje) tujih varovanih del ali njihovih delov v lastnem delu. V avtorskem pravu svobodni citat obravnavamo v njegovem razmerju do izključnih avtorskih pravic. Spada med temelje duhovnega ustvarjanja, ki z vidika interesnih položajev rešuje konflikt med

¹⁴ Če zanemarimo, da je lahko po 6. členu ZASP tudi naslov *per se* avtorsko delo, kar pa v praksi ni pogosto. V primeru obstoja naslova kot avtorskega dela bi pa za njegovo uporabo v okviru bibliografskih navedb morali iskati ustrezno podlago v veljavnem ZASP, v prvi vrsti v okviru citata po 51. členu. – Posamezna bibliografska enota (navedba) ima standardizirano vsebino (ime avtorja, naslov dela, izdaja dela, kraj in založnik itd.), prim. ISO Standard 690:2010, tč. 4, in Aneks B, Tabele B.1 do B.5, in zato ni varovana kot pisano delo po 5. členu ZASP.

¹⁵ Zbirka/baza podatkov po 8. členu ZASP bi bila lahko posamezna enota ali pa zbirka bibliografskih navedb kot zbirka zbirk. Vendar prva ni varovana iz razlogov iz prejšnje opombe, druga pa praviloma tudi ne, saj je tudi njena struktura (izbor, razporeditev, usklajitev) običajno standardizirana. Seveda pa obstajajo tudi bibliografske zbirke ali baze podatkov z individualno (kreativno) strukturo, ki so varovane z avtorsko pravico.

¹⁶ Varstvo s sorodno pravico po 141.a členu ZASP (podatkovne baze) bo glede na restriktivno interpretacijo Sodišča EU težko prišlo v poštev, od več zadev tega sodišča primeroma navajam zadevo C-203/02 z dne 9. novembra 2004, *The British Horseracing Board v. William Hill* – koledarji konjskih dirk, ECDR 2005, str. 3.

¹⁷ Enako Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 7.

¹⁸ Prim. Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 2003, str. 958 – *Paperboy*.

¹⁹ Tako izrecno člen 70/1 italijanskega avtorskega zakona, <www.dirittodautore.it> (5. 7. 2013). Nemška sodna praksa poudarja, da se avtorju citiranega dela s citiranjem ne smejo zožiti možnosti njegovega izkoriščanja, prim. Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1959, str. 200 – *Verkehrskinderlied*; BGHZ 50, str. 153 – *Kandinsky*; Višje deželno sodišče OLG Hamburg GRUR 1970, str. 40 – *Heintje*; BGH GRUR 1987, str. 364 – *Filmzitat*; BGH GRUR 1985, str. 60 – *Geistchristentum*.

več ustavnimi pravicami in svoboščinami: na eni strani je avtorjeva pravica iz ustvarjalnosti (60. člen Ustave), po kateri je zajamčeno, da bo avtor odločal o izkoriščanju svojega dela; na drugi strani svoboda izražanja (39. člen Ustave) in svoboda znanstvenega ustvarjanja (59. člen Ustave) kot dva izmed temeljev svobodnega komuniciranja. Avtorjevemu izključnemu lastništvu nad njegovo stvaritvijo tako stojijo nasproti upravičeni interesi posameznikov in javnosti glede svobodnega pretoka informacij, poleg tega pa tudi svoboda drugih ustvarjalcev, da se soočijo z avtorjevim delom.

Avtorskopравни citat se nanaša samo na tiste kategorije, ki so varovane po ZASP (torej avtorska dela, predmeti sorodnih pravic). Avtorsko pravo ne ureja nevarovanih vsebin (npr. idej, znanstvenih odkritij), za njih veljajo – če sploh – pravila znanstvenega citata (gl. točko 3 v nadaljevanju). Po slovenskem avtorskem pravu je mogoče citirati vsa avtorska dela,²⁰ in sicer avtorska dela določene kategorije v istovrstni kategoriji del (*kategorialno istovrstno citiranje*) ali v drugi kategoriji del (*kategorialno križno citiranje*).

Drugače kot splošna definicija citata²¹ in prejšnja pravna ureditev²² ZASP ne razlikuje med povzemanjem in citiranjem; ne določa, da je citat dobesedna (*verbatim*) navedba tujega dela. Zato lahko obsega dobesedno (avtorskopravno: reproduciranje) ali povzemajoče (avtorskopravno: predelava) navajanje. Eno in drugo pa je treba jasno razmejiti od lastnega pisanja z grafičnimi ali oblikovnimi kazalci.

3. Znanstveni citati – Primarna skrb pravil znanstvenoraziskovalnega dela glede citata meri na etično jasno razmejevanje med lastnimi in tujimi dosežki avtorjev. Seveda so z njimi varovani tudi materialni interesi avtorjev, vendar nadaljevanje tega prispevka pokaže, da je doktrino najbolj zaposloval predvsem prvi vidik.

Nevarovana dela (npr. ker je potekel rok varstva po 59. členu ZASP), nevarovane stvaritve (npr. ideje, načela, odkritja, uradna besedila, folklorna dela po 9. členu ZASP), nevarovani elementi iz sicer varovanih del, podatki in drugo

²⁰ Pritrdilno sodba VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009; sodba Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 4863/2008 z dne 24. junija 2009.

²¹ Veliki slovar tujk: 2002, 1. izdaja, Cankarjeva založba, Ljubljana (str. 165), in Slovar slovenskega knjižnega jezika, Spletna izdaja, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, <bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (5. 7. 2013), označujeta pod geslom *citat* dobesedno navedbo tujega besedila.

²² Gl. 6. točko prvega odstavka 49. člena jugoslovanskega zakona o avtorski pravici (ZAP/1978), po kateri je bilo mogoče brez dovoljenja in brez plačila avtorja **dobesedno** (poudaril M. T.) navajati odlomke iz objavljenega književnega, umetniškega ali znanstvenega dela (*omissis*).

podobno gradivo ne uživajo avtorskoprnega varstva. Če ni drugih predpisov, jih je zato mogoče prosto uporabiti brez omejitev, ki jih pozna avtorsko pravo. Vendar pa tu nastopijo pravila znanstvenoraziskovalnega dela, ki tudi za te kategorije postavlja pravila citiranja. Ta se zgledujejo po avtorskem pravu, tako da je avtorskopravni citat tudi pomemben del metodike znanstvenega dela.²³

IV. SLOG CITIRANJA

Slog (način, tehnika) citiranja informativno prikazuje že omenjeni ISO Standard, predvsem pa številni sklopi pravil (uzance), ki jih v raziskovalni skupnosti za svoje sodelavce sprejemajo in predpisujejo posamezne univerze, fakultete, raziskovalne ustanove, založniki, uredništva revij, strokovna združenja itd. Za Slovenijo dajem kot primer Pravno fakulteto v Ljubljani;²⁴ v ZDA so npr. v uporabi pravila MLA (Modern Language Association), APA (American Psychological Association) ali pa Chicago Style (The Chicago Manual of Style).²⁵ Za pravnike je postal že tradicionalen sistem Bluebook.²⁶ Včasih je slog za bibliografsko navedbo nekega dela predlagan kar v samem delu (običajno v kolofonu). Uzance za citiranje so zelo obsežne in se precej razlikujejo, zato jih v tem prispevku ne obravnavam.

Ne glede na številne uzance in odločitve o njihovem izboru velja glavno načelo, da se je v konkretnem delu treba držati enovitega sloga, formata in oštevilčenja.²⁷ Prav tako se je treba izogibati pregostemu številu citatov (citatologija) ali obsedenosti s citiranjem (citatomanija), pri izbranih citatih pa moramo skrbeti za njihovo preglednost in razumljivost na način, da sta nedvoumna tako citirni namen glavnega dela (ali gre za ponazoritev, soočenje ali napotitev) kot tudi vsebina konkretnega citata. V praksi se včasih dogaja, da ni jasno, čemu služi uporabljen citat in kakšno je mnenje glavnega avtorja o stališčih v citatu (strinjanje, delno strinjanje ali nestrinjanje s tujim avtorjem, kritika ipd.). Število izbranih citatov je odvisno od konkretne problematike, citatološka obravnava (pregosto dokazovanje s citati) je lahko poučna, vendar naj bo omejena. V tem sestavku uporabljam slog citiranja, ki ga določa uredništvo revije *Pravnik*.

²³ Tako sodba VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009.

²⁴ Gl. K. Šugman, nav. delo, str. 40, 45–57.

²⁵ Povzeto po Harvard Guide to Using Sources, <sites.harvard.edu/> (5. 7. 2013).

²⁶ Bluebook – A uniform system of citation, ki je prvič izšel leta 1926, trenutno pa velja njegova 19. izdaja, gl. <legalbluebook.com> (5. 7. 2013).

²⁷ Tako ISO Standard 690:2010, Temeljna načela za oblikovanje navedb, tč. 3.5; enako K. Šugman, nav. delo, str. 46.

V. AVTORSKOPRAVNI POGOJI CITIRANJA

Bistvo citata in temeljno pravilo pri njegovi implementaciji je, da glavni avtor niti materialno niti moralno ne konkurira tujemu avtorju. Zato mora v prvem koraku jasno razmejevati med lastnimi dosežki (stvaritvijo) in dosežki drugih oseb.²⁸ Ko na ta ali drug način ugotovimo, kaj in koliko je bilo prevzetega, je treba v drugem koraku oceniti, ali je bil prevzem tuje dobrine v osnovi in po obsegu upravičen. Ta pravila so konkretizirana s posebnimi (51. člen ZASP) in splošnimi (46. člen ZASP) pogoji citiranja. Po stališču Sodišča EU se pogoji za citat sicer razlagajo restriktivno v korist avtorja, vendar pa tako, da se zagotovi učinkovitost te omejitve in njen namen; treba je doseči pravično ravnotežje med pravicami in interesi avtorjev na eni in pravicami uporabnikov varovanih vsebin na drugi strani.²⁹

Člen 51 ZASP določa *posebne* pogoje za citiranje (objavljeno delo, obseg citata, citirni namen, navedba vira in avtorstva). Ti se delno prekrivajo s *splošnimi* pogoji iz 46. člena ZASP, ki prav tako morajo biti izpolnjeni (omejenost po namenu, skladnost z dobrimi običaji, nenasprotovanje običajni uporabi dela, nenasprotje z zakonitimi interesi avtorja).³⁰ Zadnja navedena pogoja predstavljata drugo in tretjo stopnjo t. i. tristopenjskega testa (gl. člen 9/2 Bernske konvencije, člen 5/5 Direktive InfoSoc, 46. člen ZASP) ter se vsebinsko delno prekrivata s pogojem dobrih običajev.³¹ Namen splošnih pogojev je predvsem preprečevanje neupravičene eksploatacije tujega dela pod krinko citata. Lahko imajo vlogo samostojnega pogoja, ki se uporablja kumulativno s posebnimi pogoji; lahko pa so dodatni korektivi, v luči katerih se vsakič presojuje posebni pogoji neke omejitve in ta omejitev kot celota. Splošni pogoji iz 46. člena ZASP v obeh vlogah pomembno pomagajo pri presoji dovoljenosti citata. V nadaljevanju na primeru citata skupaj obravnavam posebne in splošne pogoje.

²⁸ Ta ugotovitev je tako jasna, da spada med splošne resnice in je niti ni treba ponazoriti s citati. Kljub temu primeroma navajam (nepotreben citat): Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 15; K. Šugman, nav. delo, str. 39–41. Enako ISO Standard 690:2010, tč. 3.1, Temeljna načela za oblikovanje navedb; nadalje tč. 10.2: The reference should identify the part of the item that is cited (Navedba naj identificira del predmeta, ki je citiran), prevod M. T.

²⁹ Ustaljena praksa Sodišča EU, gl. npr. zadeve C-5/08 *Infopaq v Danske Dagblades* z dne 16. julija 2009, tč. 56; C-403/08 in C-429/08 *Football Association Premier League v QC Leisure* z dne 4. oktobra 2011, tč. 162–164; C-145/10 *Eva-Maria Painer v Standard Verlag* z dne 1. decembra 2011, tč. 132–135.

³⁰ Stališče je potrjeno s sodbo VS RS II Ips 276/2006 z dne 9. oktobra 2008.

³¹ Tako Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 24a; S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.41.

1. Obstoj kreativnega nosilca citata

Kot je bilo pojasnjeno na začetku III. razdelka, pomeni izraz »nosilec citata« tisto delo ali tisto kreativno vsebino, v katerem oz. v kateri je citirano neko drugo (tuje) delo.

a) *Zakonska ureditev pogoja* – V primerjalnem pravu je pogoj, da mora biti nosilec citata varovano avtorsko delo, lahko izrecno določen³² ali pa zakonodaja o tem molči.³³ Po stališču Sodišča EU je to vprašanje nerelevantno; če tiskovno sporočilo, ki citira neko delo, ni avtorskoppravno varovano književno delo, to ni ovira za uporabo citata.³⁴

Tu gre za vprašanje, ali imata obstoj in kvalifikacija (z vidika stopnje kreativnosti) nosilca citata kakšen vpliv na pravila citiranja. Menim, da je za (veljavno) citiranje praktično vedno potreben obstoj nosilca citata na določeni stopnji kreativnosti. Nižanje te stopnje oz. dequalifikacija nosilca citata lahko odvzame podlago za pravilno citiranje, saj lahko vodi v neobstoj nosilca citata, kar bi v končni fazi pripeljalo do samostojnega izkoriščanja citiranega dela *per se* in s tem v očitno kršitev njegovih pravic z vsemi posledicami. V zvezi z navedenim stališčem Sodišča EU je torej po mojem vendarle treba izhajati iz nekega kreativnega nosilca oz. medija, v katerem se citat pojavlja. Pri tem ni bistveno, ali je ta nosilec oz. medij varovan (o tem je Sodišče EU odločalo) ali nevarovan (o tem Sodišče EU ni odločalo), npr. zaradi poteka rokov varstva, zaradi statusa znanstvenega odkritja, uradnega besedila ipd. Pogoj, da naj bo ta medij kreativen, izhaja iz več okoliščin, kar bolj ali manj jasno potrjujeta tudi citirana sod-

³² Tako npr. francoski Code de la propriété intellectuelle (člen L 122-5, tč. 3a); avstrijski Urheberrechtsgesetz (npr. § 46. tč. 2.; § 54.(1), tč. 3a, 4), vendar pa zakon v nekaterih drugih primerih tega ne zahteva (npr. § 46, tč. 1); nemški Urheberrechtsgesetz (§ 51). Nemško avtorsko pravo je kljub noveli nemškega zakona (Gesetz 26. 10. 2007, BGBl. I, str. 2513), ki je pri citatu uvedla neke vrste generalno klavzulo, po večinskem mnenju pogoj kreativnega nosilca obdržalo, pritrdilno Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 20, 51, in Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 2010, str. 630 – *Vorschaubilder*, oba z nadaljnjimi viri.

³³ Tako npr. 51. člen ZASP, 70. člen italijanskega avtorskega zakona, 25. člen švicarskega avtorskega zakona. Tega pogoja prav tako ne omenjata Direktiva InfoSoc v členu 5(3)(d) in Bernska konvencija v členu 10/1. Primerjalnopravne podatke iz te in prejšnje opombe navajam zgolj informativno, saj prostor ne dopušča temeljitejše primerjalne analize.

³⁴ Zadeva C-145/10 *Eva-Maria Painer v Standard Verlag* z dne 1. decembra 2011, tč. 136-137. To je v skladu z doktrino, gl. Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 20; zato je možen citat tudi v okviru uradnih besedil kot nevarovanih stvaritev (prim. 9. člen ZASP). Po stališču generalne pravobranilke Verice Trstenjak ta pogoj ne spada v okvir prava Unije, lahko pa države članice ob določenih pridržkih prosto odločijo, da z njegovo uvedbo pravico citiranja v skladu z nacionalnim pravom oblikujejo ožje (gl. tč. 181 in 190 sklepnih predlogov).

ba Sodišča EU in sklepni predlogi generalne pravobranilke Verice Trstenjak.³⁵ Dejansko pa lahko pogoj kreativnega nosilca vendarle izvajamo tudi iz določb Direktive InfoSoc in Bernske konvencije. Tako bi citat brez kreativnega nosilca citata, *prvič*, očitno nasprotoval običajni uporabi citiranega dela in torej drugi stopnji v tristopenjskem testu (peti odstavek 5. člena Direktive InfoSoc, drugi odstavek 9. člena v zvezi z dobrimi običaji iz prvega odstavka 10. člena Bernske konvencije), saj bi v skrajnem primeru pomenil samostojno reproduciranje ali predelavo tujega avtorskega dela *per se*, z vsemi pravnimi posledicami.

Tak primer je bil obravnavan v zadevi v zvezi s predoglednimi sličicami v obliki t. i. *thumbnails*, ki jih generira iskalni program Google za slike. Program v avtomatiziranem postopku sestavi seznam zadetkov, v katerega se uvrstijo slike, najdene na spletu, pri čemer se vsaka najdena slika reproducira v močno zmanjšanem obsegu. Nemška sodna praksa je ugotovila (tudi po uvedbi generalne klavzule v noveli zakona 2007), da v takem primeru ni pogojev za citat, saj se sličice generirajo in prikazujejo javnosti zaradi samih sebe, tak postopek generiranja pa ne služi olajšanju duhovne razprave pri lastnih izvajanjih uporabnika citata (v tem primeru Googla). Uporaba sličic se tako izčrpa zgolj z njihovim prikazom, kot jih je našel iskalni program. Citirni namen pa zahteva notranjo povezavo med uporabljenimi tujimi deli in lastnimi mislimi tistega, ki citira (Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 2010, str. 630 – *Vorschaubilder*).³⁶

Kdor uporabi tuje delo kar takó, samo zase, ne citira, temveč ga preprosto samostojno eksploatira (in s tem krši pravice njegovega avtorja). To se npr. zgodi pri uporabi več tujih duhovnih dobrin pod plaščem množice citatov in zaradi njih samih, toda brez dodanega lastnega dosežka,³⁷ ali pri shranitvi in tiskanju kratkih odlomkov (11 besed) tujega besedila (*snippets*), kar imenujemo delno reproduciranje,³⁸ ali če je glavno delo v bistvu le predelava citiranega dela (npr.

³⁵ Prim.: sodbo v tč. 120 (*die mit Kommentaren oder Kritik versehen werden* – ki so oskrbljeni s komentarji ali kritikami), tč. 136 (*nicht urheberrechtlich geschützten Gegenstand* – avtorskoppravno nevarovanem predmetu); sklepni predlogi v tč. 186 (*Interesse an einer freien geistigen Auseinandersetzung* – interes za svobodno duhovno razpravo), tč. 188 (*nicht urheberrechtlich geschützte Werke* – avtorskoppravno nevarovana dela), vse prevodi M. T.

³⁶ Tako tudi sodba Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 4863/2008 z dne 24. junija 2009. – Kljub navedenemu nemško sodišče v konkretnem primeru ni našlo protipravnosti v ravnanju Googla, saj je avtoričino namestitev slik na spletno stran štelo kot njeno enostavno privolitev v opisano Googlovo uporabo, gl. GRUR 2010, str. 628, 631–632.

³⁷ Tako ustaljena praksa nemškega Zveznega sodišča, gl. npr. BGH GRUR 1973, str. 218 – *Handbuch moderner Zitate*; BGH GRUR 1986, str. 60 – *Geistchristentum*; BGH GRUR 1994, str. 802 – *Museumskatalog*.

³⁸ Prim. odločbo Sodišča EU v zadevi C-5/08 *Infopaq v. DDF (I)* z dne 16. julija 2009, tč. 48, 51.

podlaga za variacije³⁹ glavnega dela). – Pogoji obstoja kreativnega nosilca citata izhaja, **drugič**, iz citirnega namena po ZASP (ponazoritev, soočenje ali napotitev) in po Direktivi InfoSoc (npr. kritika, ocena), gl. točko 4 v nadaljevanju. Treba se je vprašati, kje s citatom ponazarjamo, soočamo, napotujemo, kritiziramo, ocenjujemo, kje se zgodi ta citirni namen? Če ni kreativnega nosilca, »citat« obvisi v zraku; ni medija, v katerem se pojavlja »citat« in v katerem se zgodi namen, zaradi katerega smo ga sploh smeli uporabiti. Temelj za svobodo citata je vendar v svobodni intelektualni razpravi, s čimer se strinjajo vsi. Vsaka razprava pa je že po definiciji dvostranska in obojestransko kreativna, kar praktično vedno pripelje do kreativnega nosilca citata; slednji se sooči s tem, kar Zvezno sodišče Nemčije imenuje lastne misli, lastna izvajanja tistega, ki citira.⁴⁰ Brez slednjega bi nekdo npr. lahko ponatisnil odlomke člankov same zase, odlomke knjig same zase, razglednice celih fotografij in celih likovnih del samih zase, pa se izgovarjal na to, da zgolj ponazarja in napotuje na ta dela, da na ta način zgolj razpravlja in citira ...⁴¹ – Zadnji primer kaže, **tretjič**, da bi bil neobstoj kreativnega nosilca citata tudi v nasprotju z dobrimi običaji, ki jih zahtevajo ZASP, Direktiva InfoSoc in Bernska konvencija. Sodišče EU se v citirani sodbi (ozko) ukvarja le z avtorskopravno varovanostjo nosilca citata, pri tem pa je zamudilo priložnost, da bi – podobno kot je to storilo nemško Zvezno sodišče v *Vorschaubilder* – vsaj v razlogih izrecno podprlo obstoj tega pogoja. Menim, da namen člena 5(3)(d) Direktive govori v prid razlagi, da je citat možen le v okviru nosilca citata, ki je kreativen (ob tem pa morda tudi varovan ali nevarovan). Pri čemer takega pogoja ni treba posebej predpisati v nacionalni zakonodaji, saj izhaja že iz Direktive InfoSoc in Bernske konvencije. Doktrina in sodna praksa poudarjata, da je privilegij oz. svoboda citiranja dana v zvezi z novim ustvarjanjem, na voljo je tistemu, ki sam spravi skupaj osebno duhovno stvaritev,⁴² ki sam prispeva bistven lastni dosežek,⁴³ ali povedano drugače – ki ima svoje lastne misli.

³⁹ Tako nemško Zvezno sodišče BGH GRUR 1994, str. 802 – *Museumskatalog*, ko razlaga pojem samostojnosti glavnega dela v razmerju do citata. Kadar citat pomeni podlago za variacije glavnega dela, gre v bistvu za čisto predelavo v smislu 7. člena ZASP, ne pa za citat – v tem smislu nepravilno M. Trampuž, v: M. Trampuž, B. Oman in A. Zupančič, nav. delo, str. 159.

⁴⁰ BGH GRUR 2008, str. 693, 696 – *TV-Total*; BGH GRUR 2010, str. 630 – *Vorschaubilder*; BGH GRUR 2011, str. 417 – *Kunstaussstellung im Online-Archiv*.

⁴¹ Primer takega neobstoječega kreativnega nosilca oz. nedovoljenega citata smo imeli pred leti v Sloveniji v neki predvolilni kampanji, kjer so se pojavili letaki s slogani (kot odlomki avtorskih del), vendar sami zase, brez obstoja nosilca citata.

⁴² Tako Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 20.

⁴³ Tako Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 31. januarja 1995, RIS – Justiz – Rechtsatz für 4Ob1/95, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

b) *Zbirka kot nosilec citata* – Posebno razlago zahteva položaj, ko se kot glavno delo pojavi zbirka. Slednja je seveda avtorsko delo po 8. členu ZASP in torej potencialni kreativni nosilec citata.⁴⁴ Vendar pa je njena posebnost, da se varstvo nanaša na njeno (kreativno) strukturo in se ne razteza na njene elemente, ki so – če gre za avtorska dela – že tako ali tako varovani po splošnem pravilu iz 5. člena, po izrecni določbi drugega odstavka 8. člena pa njihove pravice ne smejo biti prizadete (beri: jih je treba posebej urejati). Vsebinsko je težko predstavljivo, da bi bila (abstraktna in celostna) struktura zbirke nosilec za soočenje ali ponazoritev s posamičnim njenim elementom kot »citatom«; vrh tega to neposredno preprečuje drugi odstavek 8. člena, saj bi bil s tako interpretacijo povsem izvotljen. Iz tega sledi, da v tem primeru tudi ni izkazan citirni namen. Zato ni mogoča razlaga, da je zbirka glavno delo, njeni elementi pa citati; treba je pridobiti dovoljenje avtorjev del v zbirki.⁴⁵ Citati v zbirki pa so seveda mogoči v okviru posamičnega elementa zbirke kot nosilca citata (torej kot elementa elementa). Vse navedeno velja tudi za t. i. *mashups* kot multimedijske zbirke različnih predobstojećih digitalnih vsebin.⁴⁶

Izjemo od pravila, da mora za citat obstajati kreativni nosilec, bi lahko našli v zaključnem stavku prvega odstavka 10. člena Bernske konvencije, da citati obsegajo »vključno citate iz časopisnih člankov in periodičnega tiska v obliki povzetkov tiska«. Po eni strani to pravilo kaže na zbirko citatov brez kreativnega nosilca (saj sama zbirka to ne more biti, gl. prejšnji odstavek); po drugi strani pa pravilo ni povsem jasno, saj ne razlikuje med citatom in povzetkom.⁴⁷ Zgodovinska razlaga pokaže, da je prvotno pravilo (Bruseljsko besedilo, 1948), iz katerega je nastalo zdaj veljavno Stockholmsko besedilo (1967), jasno govorilo o citatih iz tiska, ki da se vključijo v povzetke tiska (torej kot nosilce teh citatov). To pravilo je bilo nato na Stockholmski konferenci poenostavljeno v danes veljavno obliko, ki pa je že takrat vzbujala dvome.⁴⁸ Te dvome potrjuje tudi Direktiva InfoSoc, ki citiranega zaključnega stavka iz člena 10/1 Bernske konvencije sploh ni implementirala. Upoštevajoč zgodovinski razvoj te določbe, posebnosti povzetkov tiska (poleg reproduciranja pogosto obsegajo tudi

⁴⁴ V praksi se je to vprašanje pogosto pojavilo pri muzejskih razstavah kot zbirkah avtorskih del.

⁴⁵ Podobno Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1973, str. 216–218 – *Handbuch moderner Zitate*; nejasno Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 41, ki zbirk kot nosilcev citata *a priori* ne izključujeta, vendar pri tem ne razlikujeta zbirke in njenih elementov.

⁴⁶ Več o tem pri Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 53.

⁴⁷ Na to opozarjata S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.41 (str. 787): izdelava povzetka tiska ni isto kot izdelava citata iz tiska. Avtorja nato izhajata iz francoskega besedila »*revue de presse*«, ki naj bi pomenilo zgolj citate iz različnih člankov o isti temi.

⁴⁸ Več o tem prav tam, op. 109.

precejšnje predelave) in pomen svobode tiska je za rešitev problema primernejše, da se ta institut umesti v okvir svobode obveščanja, ne pa svobode citiranja.

2. Citat kot avtorsko delo ali druga varovana vsebina

Naslednji pogoj je, da predstavlja citat avtorsko delo, in sicer varovano, objavljeno in tuje. Vrh tega mora biti njegova vsebina prevzeta avtentično (verno).

a) *Varovano delo* – Citirano delo ali odlomek dela *per se* morata imeti lastnost avtorskoppravno varovanega dela⁴⁹ ali druge varovane vsebine (npr. kot predmeta sorodnih pravic).⁵⁰ To je logično, saj so nevarovani predmeti prosti in jih je mogoče neomejeno uporabiti, torej – *a maiori ad minus* – toliko bolj tudi citirati. Obstoj varovane vsebine je kompleksno in zahtevno področje, ugotavljamo ga po splošnih pravilih o individualni intelektualni stvaritvi s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki je izražena (prvi odstavek 5. člena ZASP),⁵¹ in po kriterijih za varstvo predmetov sorodnih pravic. Citirani odlomek (npr. neko znanstveno stališče z obrazložitvenim besedilom) kot tak mora uživati avtorskoppravno varstvo; če ga ne (npr. neko znanstveno stališče brez obrazložitvenega besedila, ideja, znanstvena teorija itd.), potem avtorskoppravno ni česa varovati.

Oprostitev avtorskoppravne obveznosti citiranja pa ne pomeni, da nekaterih od naštetih zadev oz. predmetov ni treba citirati. V tem primeru običajno nastopijo pravila znanstvenega citata, ki zahtevajo ustrezno citiranje, čeprav imamo opravka z avtorskoppravno nevarovanimi vsebinami. Te širše varovane vsebine so torej izven avtorskega prava, pa za njih kljub prej navedenemu veljajo pravila citiranja, in sicer na podlagi etičnih pravil znanstvenoraziskovalnega dela, ki so zajeta z ustreznimi uzancami. Taki primeri obveznega znanstvenega citiranja so npr. avtorska dela v prosti uporabi oz. javni domeni (npr. ker je potekel rok varstva po 59. členu ZASP), avtorskoppravno nevarovana dela in dosežki raziskovalcev in znanstvenikov (npr. ideje, načela, odkritja, znanstvene teorije, znanstveni zaključki itd., gl. 9. člen ZASP), uradna besedila (npr. predpisi, njihove uradne obrazložitve in uradni prevodi, sodne in druge odločbe, gl. 9. člen ZASP), folklorna dela (gl. 9. člen ZASP) ipd. Tako npr. znanstvene teorije niso varovane niti po avtorskem (9. člen ZASP) niti po patentnem (11. člen ZIL-1⁵²) pravu, pa jih je kljub temu treba citirati iz naslova znanstvenega citata.

⁴⁹ Tako Kammergericht Berlin GRUR 2003, str. 236 – *Das Leben, dieser Augenblick*.

⁵⁰ Npr. gibljive slike iz videograma po 133. členu ZASP ali iz RTV oddaje po 137. členu ZASP, prim. Deželno sodišče LG Berlin GRUR 2000, str. 797 – *Screenshots*.

⁵¹ O tem gl. M. Trampuž, nav. delo, str. 79–123.

⁵² Zakon o industrijski lastnini (ZIL-1-UPB3), Ur. l. RS, št. 51/06.

Končno ostanejo še vsebine, ki zaradi banalnosti, splošnosti in iz drugih razlogov ne spadajo niti pod avtorskopravna niti pod etično-znanstvena pravila citiranja. Ta meja se določa v vsakem primeru posebej in po običajih, upoštevajoč kategorije avtorskih del in druge okoliščine.

b) Objavljeno delo – Neobjavljenih avtorskih del ni dovoljeno citirati (51. člen ZASP). Pojem objave se interpretira po Bernski konvenciji, v tem smislu, da je bilo delo dano na voljo javnosti na zakonit način.⁵³ Po našem pravu so to tista dela, ki so z dovoljenjem avtorja postala dostopna javnosti (prvi odstavek 3. člena ZASP).⁵⁴ Gre za kakršnokoli obliko dostopnosti javnosti in torej širši pojem kot izdaja dela, v vsakem primeru pa se je moralo zgoditi z dovoljenjem avtorja. Avtor šele s prvo objavo odpre možnost, da se uveljavijo ta in večina drugih zakonitih omejitev njegove pravice. Tako npr. ni dovoljeno citirati iz neobjavljenega odvetniškega pripravljalnega spisa.⁵⁵ Omenjena določba potrjuje in implementira moralno avtorsko pravico prve objave (17. člen ZASP); ta je močnejša od citata, saj je ta ne more omejiti.

c) Tuje delo in njegova razmejenost – Citirano delo mora biti tuje, tj. od druge osebe, ne pa od avtorja glavnega dela (51. člen ZASP). Saj to je smisel in namen naše norme: obravnava tuja dela (pove, kdaj in kako jih lahko prosto uporabimo). Iz tega normativnega namena izvajamo temeljno značilnost citata, ki je v razmejevanju lastnih dosežkov od tujih. Zahteva po razmejenosti tujega dela od glavnega dela sicer izhaja tudi iz citirnega namena (gl. razdelek 5.4) in dolžnosti navedbe avtorstva (gl. točko (c) v 5. razdelku), vendar so to poznejše faze; njen prvi in pravi izvor je v dejstvu in pogoju tujosti citiranega dela. – Razmejenost citata mora biti konkretna, kar pomeni, da določen del glavnega dela obravnava določen, jasno razmejen del citiranega dela. To se kaže že v objektivnem oblikovanju glavnega dela, z njegovim obravnavanjem ali vsaj sklicevanjem na citat.⁵⁶ – Potem mora biti razmejenost obeh del v glavnem delu prepoznavna,⁵⁷ kar se doseže z različnimi tehnikami: z narekovaji, z oklepaji, z oznakami o začetku in koncu citata (zlasti pri govorjenih glavnih delih), z drugačno tipografijo, z ločenim odstavkom, s posredno dikcijo, z načinom

⁵³ Tako Sodišče EU v zadevi C-145/10 *Eva-Maria Painer v Standard Verlag* z dne 1. decembra 2011, tč. 126-127.

⁵⁴ Tako sodba VS RS II Ips 276/2006 z dne 9. oktobra 2008; sodba Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 4863/2008 z dne 24. junija 2009.

⁵⁵ Tako Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 739, 740 – *Anwaltsschriftsatz*.

⁵⁶ Tako Višje deželno sodišče OLG Köln GRUR 1994, str. 48, 49 – *Filmausschnitt*.

⁵⁷ Pri citatu se razpoznavno sledi namenu, da se v okviru glavnega dela sklicuje na prevzeto delo; v tem se citat razlikuje od plagiata ali nezavednega prevzemanja, gl. Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 29. septembra 1987, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob313/86 (4Ob314/86); 4Ob72/90, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

naracije ali na drug način, ki nedvoumno zagotovi to razmejitev. Tuje delo ne sme biti nerazločno integrirano v lastno delo, temveč mora biti razvidno, da gre za tuj dodatek, razpoznavno mora odstopati od lastnega dela.⁵⁸

V zvezi s pogojem tujega dela se pojavlja nekaj posebnih oz. mejnih vprašanj.

aa) Samocitat – Najbolj čista oblika, ko ne gre za tuje delo, je prevzemanje lastnih del. Citat nima smisla, kadar nekdo »citira« samega sebe. Zato je samocitat dovoljen, vsakdo lahko prosto uporabi svoje (prejšnje) delo, ne da bi za to moral uporabiti pravila in pogoje citiranja; to velja tako za avtorsko-pravni kot tudi znanstveni citat. Z vidika avtorskih pravic samocitat lahko pomeni kršitev pravic tedaj, če avtor z njimi ne razpolaga več, ker jih je bil izključno prenesel na tretje osebe. V tem primeru se seveda mora držati pravil citiranja. Tu gre torej za vprašanje avtorskega pogodbenega prava.

bb) Dvojna stvaritev – V tem primeru gre za avtorjevo lastno delo, s tem da obenem še neki drugi avtor ustvari oz. je ustvaril enako delo. Pojav, da dva različna avtorja brez poznavanja del drugega in neodvisno ustvarita enaki avtorski deli, se po človeških izkušnjah zdi skorajda izključen.⁵⁹ Vendar se tak pojav kljub majhnim možnostim lahko zgodi, zlasti pri kategorijah del z majhnimi kreativnimi možnostmi (dela majhnega obsega, funkcionalno vezana dela, prevodi pisanih del, obdelava predobstoječih folklornih del, množično proizvedena dela z nizkim pragom kreativnosti ipd.). Zato sodobno avtorsko pravo pri definiciji avtorskih del ne izhaja (več) iz pojma originalnosti v smislu absolutne svetovne novosti, temveč iz pojma individualnosti.⁶⁰ V primeru ugotovljene dvojne stvaritve sta varovani obe (enaki) deli različnih avtorjev z vsemi posledicami.

cc) Nezavedno prevzemanje – V tem primeru gre za hibriden način ustvarjanja v obliki avtorjevega nezavednega podoživljanja tujih del. Avtor dolga leta sprejema in ponotranji kulturne in druge stvaritve, ti sedimenti pa nato pridejo na dan, križani z njegovim lastnim ustvarjalnim izrazom, ne da bi se avtor tega zavedal. Pri nezavednem prevzemanju tujih del manjka subjektivni element zavestnega ravnanja, kljub temu pa (objektivno) še vedno gre za tuje delo in kršitev avtorskih pravic.⁶¹

⁵⁸ Deželno sodišče LG Berlin GRUR 2000, str. 797 – *Screenshots*.

⁵⁹ Tako Schricker/Loewenheim/Loewenheim, nav. delo, § 23, tč. 34, z napotitvijo na ustrezno nemško sodno prakso.

⁶⁰ Prim. prvi odstavek 5. člena ZASP, več o tem pri M. Trampuž, nav. delo, tč. 84.

⁶¹ Tako Schricker/Loewenheim/Loewenheim, nav. delo, § 23, tč. 32, z napotitvijo na ustrezno nemško sodno prakso.

č) *Citat v citatu in večkratni citat* – V moji praksi se je pojavilo vprašanje, kako obravnavati položaj, ko neki citat sočasno vsebuje dodatno avtorsko delo (npr. v citiranem filmskem odlomku se pokaže še neko likovno delo – citat v citatu) ali pa je citat sam po sebi sočasno tudi dodatno delo (npr. citirani odlomek prvotnega književnega dela je obenem prevod; citirano likovno delo je prefotoграфirano in torej obenem fotografija – večkratni citat). Omenjeni likovno delo ali prevod ali fotografija so takšna sočasna dodatna dela, pri citiranju primarnega avtorskega dela pa smo hočeš nočeš prisiljeni »citirati« tudi njih. V teh primerih gre za dve ali več sočasnih avtorskih del in na prvi pogled bi bila rešitev taka, da naj se vsa obravnavajo po pravilih za citate. To glede navedbe obojnega ali večkratnega avtorstva ter vira ne bi bilo problem; večji problem bi bil citirni namen, po katerem mora biti glavno delo vsebinsko povezano s citatom. V prej navedenih primerih pa se citirni namen nanaša na obravnavo primarnega filmskega odlomka (ne pa likovnega dela v njem) oz. na obravnavo primarnega književnega odlomka (ne pa njegovega prevoda) oz. na obravnavo primarnega likovnega dela (ne pa njegove fotografije). Iz tega vidimo, da je z vidika citirnega namena pomembno le primarno delo, omenjena dodatna avtorska dela pa so nebitvena; glavno delo se namreč želi ukvarjati s prvim, ne pa z drugimi. Zato je ta druga dela treba šteti kot nebitvene pritukline po 52. členu ZASP, katerih uporaba je prosta. Pri tem ne sme zavesti, da je npr. prevod ali fotografija ključna, da sploh obravnavamo (citiramo) primarno delo. Njune nebitvenosti ne presojamo s tega vidika, temveč glede na siceršnjo namembnost nekega predmeta – to pa je v našem primeru zgolj citat oz. citirni namen zgolj primarnega dela. Uvodoma sem že omenil, da je citat pravnosistemsko samostojna omejitev avtorske pravice, ki je neodvisna in obstaja poleg drugih omejitev iz členov 47–57 ZASP.

d) *Avtentičnost citata* – Navedba tujega dela ali njegovega odlomka mora biti avtentična, tj. vsebinsko in oblikovno korektna, verna izvirniku, vključno z njegovim kontekstom. Delni citati so že po definiciji iztrgani iz svojega prvotnega okolja (konteksta), kar zahteva ustrezno previdnost. Citiranega odlomka oz. dela praviloma ni dovoljeno predelati. Izjeme so možne, če in kolikor jih zahtevata samo povzemanje in citirni namen, npr. kot jezikovni prevod, transliteracijo (transkripcijo), parafrazo, prenos v posredni govor, skrajšavo, povzete, spremembo glasovne lege, glasbeno transponiranje, zmanjšanje formata, spremembo iz barvne v črno-belo tehniko, opustitev pesniške metrike itd. Vse to pa so proste predelave, ki so (ob dovoljenosti citata) dopustne tudi na podlagi 3. točke 53. člena ZASP. – Če so izpolnjeni drugi pogoji, je kršitev zahteve po avtentičnosti citata manj relevantna z avtorskopравnih vidikov (možna kršitev moralne pravice do spoštovanja dela) in bolj z vidika znanstvene etike, saj tujega avtorja lahko kaže v slabi ali napačni luči (možna kršitev njegovih osebnostnih pravic). Z vidika avtentičnosti je treba opozoriti na dva primera:

aa) Posredni citat – Z vidika avtorskega prava ni ovire, da se citat vzame iz vira, ki ni prvotno delo, temveč posreden vir, ki citira prvotnega (posredno citiranje). Pač pa se za področje znanosti upravičeno odsvetuje takšno citiranje iz »druge roke«, saj je v nasprotju z namenom citiranja in lahko nekorrektno.⁶² Če je le mogoče, je torej citirano vsebino treba vzeti neposredno iz samega vira; v nasprotnem primeru pa je treba dejstvo posrednega citata (posredni in neposredni vir) navesti v oklepaju ali kako drugače.⁶³

bb) Zastareli citat – Avtorskopravno ne gre za kršitev, če se citirajo stališča iz zgodnejših del nekega avtorja, od katerih se je ta distanciral. Velja pa pogoj, da se s tem ne sme ustvariti zmotnega vtisa, da citirani avtor vztraja pri svojem prvotnem stališču.⁶⁴ Z vidika znanstvenega citata je tako ravnanje nekorrektno, razen če za to obstaja poseben citirni namen, ki ga je treba ustrezno obrazložiti.

3. Obseg citata

Vprašanje obsega citata (kolikšno količino tujega dela je dovoljeno vzeti v svoje delo) je eden osrednjih problemov zakonodajne ureditve citiranja že od samih začetkov. Prva dilema je bila, ali je dovoljeno citirati celotna dela (polni citat) ali zgolj odlomke (delni citat); nadaljnja pa glede dopustnega obsega enega in drugega. Bruseljsko besedilo Bernske konvencije (1948) je dovoljevalo citiranje zgolj »kratkih« odlomkov, Stockholmska konferenca (1967) pa je nato ta pridevnik črtala.⁶⁵ Sploh se je treba izogibati računskemu ali drugemu količinskemu določanju tega obsega, kar je postalo že standardno stališče doktrine in sodne prakse.⁶⁶ Obseg citata urejajo pri nas predvsem splošni pogoji iz 46. člena ZASP (omejenost obsega po namenu, skladnost z dobrimi običaji, nenasprotovanje običajni uporabi dela, nenasprotje z zakonitimi interesi avtor-

⁶² Tako K. Šugman, nav. delo, str. 41, 45, 55.

⁶³ Tako ISO Standard 690:2010, tč. 4.1.1.; enako in podrobneje K. Šugman, nav. delo, str. 55 (na mestu citata morata biti navedena oba vira z oznako »cit. po«, v končnem seznamu literature pa le posredni vir).

⁶⁴ Tako Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 30.

⁶⁵ Prim. S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.40, 13.41.

⁶⁶ Gl. npr. E. Ulmer, nav. delo, § 67, II, 2, b; Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 44; S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.42. Enako npr. Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 60 – *Geistchristentum*; BGH GRUR 1987, str. 364 – *Filmzitat*. – Tako neustrezno kvantifikacijo je npr. poznal § 26 starojugoslovanskega zakona o zaščiti avtorskega prava (1929), po katerem je bilo dovoljeno prevzeti tri strani, največ pa polovico tujega dela; ali člen 49/1, tč. 6 jugoslovanskega zakona o avtorski pravici (1978), po katerem skupna navedba vseh odlomkov tujega dela ni smela presežati 1/4 dela, v katerem (prav: iz katerega) so odlomki navedeni.

ja). Eden od ključnih kriterijev za določitev obsega citata je citirni namen (gl. razdelek 5.4).⁶⁷ Če je obseg citata prekoračen, je nezakonit celotni citat, ne pa samo deli, ki presegajo dovoljeno mejo.⁶⁸

Citat po svojem obsegu ne sme ogroziti običajne uporabe citiranega dela (46. člen ZASP). Z vidika glavnega dela mora biti citat bistveno manj obsežen od nosilca,⁶⁹ poseg v avtorsko pravico citiranega avtorja mora biti neznamen, brez opaznih ekonomskih negativnih posledic.⁷⁰ Če citat prinese preveč, toliko, da bi lahko uporabnik spoznal in užival citirano delo že v obliki citata⁷¹ ali da bi s tem bil dan določen nadomestek za nakup celotnega citiranega dela,⁷² je to očitno v nasprotju z običajno uporabo citiranega dela (46. člen ZASP). Pravi(čni) obseg citata je treba rešiti z uporabo in interpretacijo splošnih kriterijev citiranja (npr. dobri običaji, tristopenjski test⁷³ itd.) ter zaupati sodiščem, da bodo v njihovem okviru v vsakem konkretnem primeru našla rešitev. V prvem koraku pa je naš ZASP izrecno rešil začetno dilemo delni : polni citat – v 51. členu je določil, da je v *odlomkih* mogoče citirati vsa avtorska dela, za taksativnih šest kategorij del pa dovoljuje citiranje posamičnih *celotnih* del.

a) *Polni citat* – Citiranje *celotnih* avtorskih del je dovoljeno pri šestih kategorijah del: s področja fotografije, likovne umetnosti, arhitekture, uporabne umetnosti, industrijskega oblikovanja, kartografije. Razlog za takšno večjo zakonsko olajšavo je citirni namen, saj pri naštetih delih ta pogosto ne bi bil dosežen, če bi se lahko citirali samo odlomki (npr. razprava o določenem likovnem delu).⁷⁴ To zakonsko dovoljenje pa ne pomeni, da za teh šest kategorij ne veljata pogoj in nujnost presoje glede citirnega namena, običajne uporabe in dobrih običajev – še vedno je treba presojati, ali to ne bi bilo doseženo že z navedbo zgolj odlomkov. Nadaljnja zakonita omejitev obsega v tem primeru se nanaša na število del: dovoljeno je citirati le *posamična* (celotna) dela. Pojem »posamična« je vzet iz nemškega prava (§ 51 nemškega avtorskega zakona nemAZ), treba ga je presojati glede na obseg glavnega dela (nosilca citatov), glede na število vseh citiranih del (pogodbeno dovoljenih in nedovoljenih) in pravila iz 46. člena ZASP, ne pa glede na siceršnji celotni opus citiranega av-

⁶⁷ Tako tudi ISO Standard 690:2010, Temeljna načela za oblikovanje navedb, tč. 3.2.

⁶⁸ Tako Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 19; potrjeno v nemški sodni praksi, gl. BGH GRUR 2012, str. 822 – *Blühende Landschaften*.

⁶⁹ Nesporno v sodni praksi, gl. VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009; VS RS II Ips 276/2006 z dne 9. oktobra 2008.

⁷⁰ Zvezno ustavno sodišče Nemčije BVerfG GRUR 2001, str. 151 – *Germania* 3.

⁷¹ Tako sodba VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009.

⁷² Tako Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 60 – *Geistchristentum*.

⁷³ Za to se izrecno zavzemata S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.41.

⁷⁴ Stališče je potrjeno s sodbo VS RS II Ips 276/2006 z dne 9. oktobra 2008.

torja.⁷⁵ Če se citirajo celotna dela (npr. likovna dela) samo enega avtorja, je mogoče prevzeti samo »nekaj malega« teh del (npr. štiri do pet); če pa je citiranih več avtorjev, je skupni obseg vseh citatov vseh avtorjev lahko večji.⁷⁶ Tako citiranje ne bo nasprotovalo običajni uporabi del in dobrim običajem (46. člen ZASP).

b) Delni citat – Citiranje odlomkov avtorskih del je dovoljeno za vsa dela v vseh delih. Velikost odlomka sega od spodnje meje, ko gre za nevarovane elemente dela (npr. beseda, nota, črta, kjer pravil o citiranju ne potrebujemo), preko varovanih drobnih fragmentov (npr. besedni *snippets*, slikovni *thumbnails*, glasbeni *samples* itd.) in večjih odlomkov pa vse do celotnih del izven privilegirane skupine šestih kategorij iz prejšnje točke.

Osnovno pravilo je, da gre res za odlomke (omejene dele tujih stvaritev), da je citat bistveno manj obsežen od nosilca citata, da ima v razmerju do nosilca le postransko vlogo, pomožni pomen,⁷⁷ da mu služi. Velikostno razmerje med obema deloma mora biti tako, da je nosilec citata (nosilno delo) glavna, citirano delo pa stranska stvar.⁷⁸ Težišče je na lastni duhovni stvaritvi,⁷⁹ sicer prevlada citirano delo in s tem njegovo (nedovoljeno) samostojno izkoriščanje. Včasih mora biti citirani odlomek daljši, da se verodostojno ponazori misel drugega avtorja in njeno posebno razpoloženje.⁸⁰ Ta vidik gre lahko izjemoma celo tako daleč (kar je sicer v izrecnem nasprotju z 51. členom ZASP), da je mogoče prevzeti tudi celotna pisana dela kot poln citat, če pretehtajo preostali posebni (npr. citirni namen) in splošni pogoji (npr. dobri običaji). To bi prišlo v poštev npr. pri pisanih delih majhnega obsega (npr. aforizmi, slogani, kratki verzi). Pri presoji je treba obseg citata najprej primerjati z obsegom glavnega dela, nato pa tudi z obsegom celotnega tujega dela, medtem ko primerjava z obsegom celotnega opusa citiranega avtorja ne pride v poštev.⁸¹ Po vsem navedenem pa ostaja kot zadnji in odločilen kriterij citirni namen (gl. točko 4 v

⁷⁵ Tako Zvezno sodišče Nemčije BGHZ 50, str. 157, 158 – *Kandinsky*.

⁷⁶ Tako E. Ulmer, nav. delo, § 67, II, 1.b; Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 34; enako glede nekaj malega del Zvezno sodišče Nemčije BGHZ 50, str. 158 – *Kandinsky*.

⁷⁷ Walter/von Lewinski, nav. delo, tč. 11.5.58, kjer von Lewinski uporabi besedo »ancillary«. Enako Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 31. januarja 1995, RIS – Justiz – Rechtsatz für 4Ob1/95, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

⁷⁸ Tako Zvezno sodišče Nemčije BGHZ 50, str. 155 – *Kandinsky*; BGH GRUR 1994, str. 803 – *Museumskatalog*.

⁷⁹ Tako E. Ulmer, nav. delo, § 67 II.

⁸⁰ Tako Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 61 – *Geistchristentum*. Podobno glede razpoloženja Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 31. januarja 1995, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob1/95, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

⁸¹ Tako Zvezno sodišče Nemčije BGHZ 50, str. 148, 158 – *Kandinsky*.

nadaljevanju). Čeprav računsko določanje obsega ni merodajno, za orientacijo navajam nekaj primerov iz sodne prakse:

Citat je dovoljen, ko nosilec citata obsega 376 strani, citat oz. odlomki tožnikovega avtorskega dela v njem pa pet strani (sodba VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009). – Eden ali dva stavka citiranega dela nepopolno izkazujeta in ponazarjata poseben pomen tega dela, zato je dopusten večji obseg citata (Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 60 – *Geistchristentum*). – Dovoljeno je citiranje ene celotne kitice pesmi brez glasbenih not, ki ima skupno tri kitice (Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1959, str. 197, 200 – *Verkehrskinderlied*). – Navajanje šest vrstic nekega besedila pesmi, ki skupaj obsega petnajst vrstic, je dovoljeno (Višje deželno sodišče OLG Hamburg GRUR 1970, str. 38, 40 – *Heintje*). – Citati besedil Klause Kinskega so preobsežni in zato nedovoljeni, če obsegajo 1/3 gledališke predstave, ki skupno traja 50 minut (Višje deželno sodišče OLG Köln GRUR-RR 2010, str. 143–147 – »*Wie ein Tier in einem Zoo*«). – Dovoljeno je citiranje štirih strani besedil Bertholda Brechta v 75 strani obsegajoči drami Heinerja Müllerja »*Germania 3 Gespenster am toten Mann*«, izdani v knjižni obliki (Zvezno ustavno sodišče Nemčije BVerfG GRUR 2001, str. 150 – *Germania 3*). – Reproduciranje 69 slik Kandinskega (od skupno 314 reprodukcij) v knjigi o njegovi dobi v Münchnu presega dovoljen obseg citata, vrh tega pa tudi ni bil izpolnjen citirni namen, saj med besedilom knjige in reprodukcijami ni bilo miselne povezave (Zvezno sodišče Nemčije BGHZ z dne 3. aprila 1968, 50, str. 149, 155 – *Kandinsky*).

4. *Animus citandi*

Citirni namen je na splošno določen že v 46. členu ZASP, v 51. členu pa je še posebej razdelan. Izkazan mora biti pri vsakem citiranju, pri čemer ne zadošča kakršenkoli namen, temveč se zahteva poseben »citirni« namen: zakon ga opredeljuje kot ponazoritev, soočenje ali napotitev. Glede na preostale pogoje za citiranje je citirni namen najpomembnejši, saj vpliva na osnovo za citiranje (ali je sploh dovoljeno), na način citiranja (razmejitev od glavnega dela) in na obseg citiranja (v kakšnem obsegu je dovoljeno). Bistvo citirnega namena je v tem, da med obema deloma obstaja notranja vsebinska povezava.⁸² Pri tem ne zadošča povezava med deloma kar povprek, temveč med konkretnimi, jasno

⁸² Gl. L. Koman Perenič, nav. delo, str. 5, in sodba VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009. Enako in ustaljeno nemška sodna praksa, gl. npr. Zvezno sodišče Nemčije BGHZ 50, str. 154 – *Kandinsky*; BGH GRUR 1986, str. 60 – *Geistchristentum*; Višje deželno sodišče OLG Köln GRUR 1994, str. 47, 48 – *Filmausschnitt*; Deželno sodišče LG Berlin GRUR 2000, str. 797 – *Screenshots*; Zvezno ustavno sodišče Nemčije BVerfG GRUR 2001 str. 149, 151 – *Germania 3*; BGH GRUR Int 2008, str. 693, 696 – *TV-Total*; Zvezno sodišče Nemčije

razmejenimi mesti (odlomki) obeh del. Pogoj citirnega namena kot vsebinske interakcije bo npr. izpolnjen, če se napovednik citata v glavnem delu sklicuje na citirano delo in poleg tega vsebuje neko vsebinsko ali vrednostno sodbo avtorja glavnega dela o stališčih avtorja citiranega dela (opisano npr. z uvodnimi besedami: *enako, pritrdilno, tako tudi; drugače, zavrnilno; nepravilno, nejasno* ipd.), pri čemer pa bo tudi zgolj napotitev (besede: *tako, primerjaj, glej* itd.) zadostila temu pogoju. Toda tako (dodatno) izrecno sklicevanje na tuje delo v napovedniku citata v glavnem delu znotraj že citiranega odlomka je lahko pretirano, saj notranja povezava izhaja že iz vsebinske interakcije obeh odlomkov, vrh tega pa je sklicevanje izvedeno že na podlagi obveznosti o navajanju avtorja in vira po drugem odstavku 51. člena ZASP v obliki opombe (gl. točko 5). – Pri ugotavljanju citirnega namena izhajamo iz glavnega dela, njega ponazarjamo, soočamo, iz njega napotujemo. Vendar je s tem avtomatično zajeto tudi citirano delo, saj se s citatom ponazarja tudi slednje. To velja toliko bolj za soočanje in napotitev. – Končno mora biti citat tudi *potreben*, kar se sicer presoja glede na subjektivne razmere tistega, ki citira. Ne gre za to, da je citat nujno potreben, mora pa biti glede na okoliščine in ob upoštevanju običajev objektivno upravičen; relevantno pa tudi ni, ali bi se ponazoritev drugega avtorskega dela lahko dosegla na drug način.⁸³

a) *Ponazoritev* je mišljena kot dodatno pojasnilo glavnega dela. Pri tem morata biti obe mesti avtorskih del notranje povezani. Ta pogoj velja za izpolnjen, če se citat pojavlja v obliki izpostavljene navedbe, tj. kot *motto* glavnega dela⁸⁴ ali kot *epigraf*.

b) *Soočenje* je prav tako interakcija obeh del oz. njunih odlomkov, kjer si deli postavita ogledalo. Soočenje večinoma obsega kritiko citiranega dela, lahko tudi pohvalo in potrditev lastnih misli v glavnem delu ali pa zgolj predstavitev citiranega dela (če gre za glavno delo, govorimo o ponazoritvi, gl. prejšnjo točko (a)). Kritiko in recenzijo (kritični pregled) kot citirni namen izrecno omenja Direktiva InfoSoc (člen 5/3(d)). Sporno je, ali in v kolikšni meri lahko citat postane sredstvo umetniškega izražanja in umetniškega oblikovanja glavnega dela in če tako njegovo vlogo lahko uvrstimo pod pojem soočenja; več o

BGH GRUR 2010, str. 630 – *Vorschaubilder*; BGH GRUR 2011, str. 417 – *Kunstaussstellung im Online-Archiv*; BGH GRUR 2012, str. 819, 822 – *Blühende Landschaften* itd.

⁸³ Tako sodba VS RS II Ips 213/2008 z dne 26. februarja 2009.

⁸⁴ Tako Kammergericht Berlin, GRUR 2003, str. 236 – *Das Leben, dieser Augenblick*. *Motto* ali *epigraf* (enako velja za *avviso* in *hommage*) kot citata običajno ponazarjata/soočata/napotujeta na celotno glavno delo ali njegove večje dele. Menim, da so ne glede na to izpolnjeni pogoji razmejenosti, konkretnosti in določenosti takih citatov, če njihova vsebina korespondira z vsebino glavnega dela; toliko bolje, če glavno delo nato tudi izrecno obravnava ali se sklicuje na tak *motto*, *epigraf*, *avviso* ali *hommage*.

tem v odločbi Zveznega ustavnega sodišča Nemčije BVerfG GRUR 2001, str. 149–152 – *Germania* 3)

c) *Napotitev* je opozorilo na citirano delo, vendar prav tako z določeno vsebinsko povezavo z glavnim delom (npr. citat kot *avviso* ali kot *hommage* ali kot kontrast glavnega dela). V to kategorijo lahko uvrstimo tudi prikaz posebnega razpoloženja (atmosfere) citiranega dela.⁸⁵ Pri presoji se *animus citandi* ugotavlja vsakič v vsakem konkretnem primeru glede na vrsto, vsebino in namen glavnega dela (nosilca citata).

Citirni namen ni izpolnjen, kadar izgubi svoje prej opisane funkcije. Taki primeri so (naj to točko zaključim s citatološko obravnavo): če se poleg kritiziranega odlomka tujega avtorskega dela reproducirajo tudi drugi odlomki, ki niso predmet kritike;⁸⁶ če je ponazoritev citata podana zaradi njega samega in se izčrpa s samim njegovim prikazom;⁸⁷ če gre za namen karikiranja oziroma parodiranja tujega dela;⁸⁸ če nekdo pritegne tuje delo v svoje zaradi njega samega, če ni več interesa za celotno tuje delo;⁸⁹ če citati niso dokazilo ali podlaga za razpravljanje v glavnem delu;⁹⁰ če je cilj uporabe dela, da postane lažje dostopno končnemu uporabniku ali da se uporabniku prihranijo njegova lastna izvajanja;⁹¹ če naj bi citati govorili le iz samih sebe in bi s tem avtorju prihranili njegove (možne) lastne formulacije in ocene in če naj bi citati glavno besedilo zgolj olajšali in prevzeli avtentičnost, ne da bi imela konkretna izbira besed citata razpoznaven pomen za glavno delo;⁹² če se pod pretvezo citata prikazujejo tuja dela brez bistvenega lastnega dosežka;⁹³ če citat glavnemu delu služi kot okras ali paša za oči (nem. *Blickfang*);⁹⁴ če citat služi samo temu, da ilustrira

⁸⁵ Prim. Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 61 – *Geistchristentum*; podobno Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 31. januarja 1995, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob1/95, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

⁸⁶ Gl. Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 19.

⁸⁷ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 2008, str. 696 – *TV-Total*; BGH GRUR 2010, str. 630 – *Vorschaubilder*; BGH GRUR 2012, str. 822 – *Blühende Landschaften*; Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 31. januarja 1995, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob1/95, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

⁸⁸ V teh dveh primerih pa gre lahko za prosto predelavo po 53. členu, tč. 2 ZASP.

⁸⁹ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1987, str. 364 – *Filmzitat*.

⁹⁰ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1987, str. 35 – *Liedtextwiedergabe I*; Višje deželno sodišče OLG Köln GRUR 1994, str. 48 – *Filmausschnitt*.

⁹¹ Deželno sodišče LG Berlin GRUR 2000, str. 797 – *Screenshots*; Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 2010, str. 630 – *Vorschaubilder*.

⁹² Kammergericht Berlin GRUR 2003, str. 236 – *Das Leben, dieser Augenblick*.

⁹³ Gl. Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 31. januarja 1995, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob1/95, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

⁹⁴ Zvezno sodišče Nemčije BGHZ 50, str. 151 – *Kandinsky* (razen če je učinek okrasitve nujen stranski pojav); Višje deželno sodišče OLG Köln GRUR 1994, str. 48 – *Filmausschnitt*.

glavno delo zato, da bi pritegnil pozornost bralcev;⁹⁵ če gre zgolj za obogatitev glavnega dela s tujo duhovno lastnino;⁹⁶ če je glavno delo v bistvu samo predelava citiranega dela;⁹⁷ če se tuje delo predvaja zgolj za namene zabave;⁹⁸ če so citati vključeni in pripeti h glavnemu delu le na zunanji in nepovezan način;⁹⁹ če citat pomeni zgolj privesek h glavnemu delu, ne da bi imel vlogo dokaza ali pojasnila za njegova samostojna izvajanja;¹⁰⁰ če se citat uporabi v okviru informativnega poročila o umetniških razstavah kot ilustracija teh člankov¹⁰¹ ipd. – Opisani primeri namreč že posegajo v samostojno izkoriščanje tujega dela, to pa pripada samo njegovemu avtorju.

5. Navedba avtorstva in vira

V skladu z zahtevami člena 10 Bernske konvencije, člena 5(3)(d) Direktive InfoSoc in drugega odstavka 51. člena ZASP je treba pri vsaki uporabi praviloma navesti vir in avtorstvo uporabljenega dela. Tudi ta pogoj je konstitutivni znak citata in kot tak obvezen; če ni spoštovan, je nezakonit celotni citat, pa čeprav so izpolnjeni vsi drugi pogoji.¹⁰² Namen navedbe je nadzorni, moralni, ekonomski in citirni (v smislu razmejitve lastnega dosežka od tujega).

a) *Navedba avtorstva* – Zahteva za navedbo avtorstva po drugem odstavku 51. člena ZASP je konkretizacija in podkrepitev moralne pravice do priznanja avtorstva iz 18. člena ZASP, za njeno implementacijo pa je treba uporabiti vsa pravila iz te osnovne določbe. Po sodni praksi je namen citata sklicevanje na tuje delo, zato je treba to delo in njegovega avtorja razpoznavno navesti; v tem se citat razlikuje od plagiata in nezavednega prevzemanja.¹⁰³

⁹⁵ Gl. Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 26. avgusta 2008, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob92/08w; 4Ob42/12y; 4Ob236/12b, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

⁹⁶ Zvezno ustavno sodišče Nemčije BVerfG GRUR 2001, str. 152 – *Germania* 3.

⁹⁷ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1994, str. 802 – *Museumskatalog*.

⁹⁸ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1987, str. 364 – *Filmzitat*.

⁹⁹ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1986, str. 60 – *Geistchristentum*; BGH GRUR 2008, str. 696 – *TV-Total*; BGH GRUR 2012, str. 822 – *Blühende Landschaften*.

¹⁰⁰ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1987, str. 35 – *Liedtextwiedergabe I*.

¹⁰¹ Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 2011, str. 417 – *Kunstaussstellung im Online-Archiv*; BGH GRUR 2012, str. 822 – *Blühende Landschaften*.

¹⁰² Tako S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.46, 13.53 in tč. 9. Enako Sodišče EU v zadevi C-145/10 *Eva-Maria Painer v Standard Verlag* z dne 1. decembra 2011, tč. 141; sodba Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 4863/2008 z dne 24. junija 2009.

¹⁰³ Tako Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 29. septembra 1987, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob313/86 (4Ob314/86); 4Ob72/90, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

b) *Navedba vira* – Zahteva za navedbo vira ima tudi gospodarski pomen.¹⁰⁴ Zakon ne določa, kaj naj obsega, po smislu mora vsebovati vsaj tiste minimalne podatke, na podlagi katerih je citirane odlomke ali delo mogoče jasno identificirati¹⁰⁵ in enostavno poiskati. Vodilo so dobri običaji po 46. členu ZASP, npr. uzance za bibliografske navedbe (gl. razdelek 3.1). Podatki o viru bodo različni pri različnih kategorijah del, na primer pri likovnih delih ime galerije, v kateri visijo, pri knjigah ime založnika in leto izdaje, pri avdiovizualnih delih ime producenta in leto izdelave itd.

c) *Lociranje navedbe* – Pravilno lociranje informacije (o avtorstvu in viru) v glavnem delu služi tudi temeljnemu poslanstvu citata – razmejitvi lastnega dosežka od tujega (gl. razdelek 5.2, točko (c)). Osnovno pravilo je, da se sklic na citat (npr. številka opombe) navede neposredno ob oz. pri samem citatu.¹⁰⁶ Po stališčih tuje sodne prakse mora biti navedba enoznačna in pri vsakem prevzetem citatu;¹⁰⁷ na lastnost citata je treba opozoriti na mestu neposredne povezave obeh del, navedba na poznejšem mestu pisanega dela ne zadošča, saj ni zagotovila, da bodo tudi ta mesta prebrana.¹⁰⁸ Tako lociran sklic se potem lahko vsebinsko podrobneje izpelje pod črto (angl. *footnote*), na koncu besedila (angl. *endnote*), v kolofonu, v impresumu, v špici filma itd., vendar vedno tako, da je ohranjena zveza s konkretnim citatom. Glede tega pogoja se lociranje citata rešuje od primera do primera, upoštevajoč razmejitve obeh del, kategorijo glavnega in citiranega dela, uzance itd.

č) *Izjeme* – Navedba avtorstva se po ZASP in Bernski konvenciji zahteva le pogojno, tj. v primeru, če je avtorstvo navedeno že na samem citiranem delu (ta izjema ne velja za navedbo vira, saj je ta po naravi stvari vedno podan: v nasprotnem primeru avtor glavnega dela citata ne bi našel). Ta določba ZASP se razlikuje od evropske ureditve, ki te zahteve ne določa tako konkretno, temveč širše, tj. za primere, ko se to izkaže za nemogoče (člen 5(3)(d) Direktive InfoSoc). Menim, da je treba drugi odstavek 51. člena ZASP razlagati v smislu Direktive InfoSoc in v tem zadnjem pomenu (kot nemožnost navedbe). Torej ne zadošča, da avtor ni naveden na viru; izjema od obveznosti navedbe velja le, če se ugotovitev avtorstva izkaže za nemogočo. Nemogućnost je izkazana, če

¹⁰⁴ Deželno sodišče LG Berlin GRUR 2000, str. 798 – *Screenshots*.

¹⁰⁵ Tako ISO Standard 690:2010 tč. 3.1.

¹⁰⁶ Tako Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 10. julija 1990, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob72/90, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013). Enako ISO Standard 690:2010, tč. 10.2: The reference should identify the part of the item that is cited.

¹⁰⁷ Deželno sodišče LG Berlin GRUR 2000, str. 797, 798 – *Screenshots*, v tem primeru pri vsaki prevzeti fotografiji.

¹⁰⁸ Če manjka taka navedba, gre za plagiat, gl. Vrhovno sodišče Avstrije OGH z dne 10. julija 1990, RIS – Justiz – Rechtssatz für 4Ob72/90, www.ris.bka.gv.at (5. 7. 2013).

je avtor opravil določena aktivna ravnanja v smeri iskanja avtorstva in vira, pričakovati je njegovo vsaj minimalno prizadevanje izvesti za ime avtorja.¹⁰⁹ V primeru objave fotografije v medijih, ki so to fotografijo dobili od tiskovne agencije in v okviru izvajanja postopka javne varnosti (pri slednjem navedba avtorstva ni obvezna), se šteje nemožnost navedbe imena za izkazano.¹¹⁰

VI. POSLEDICE – NEODPLAČNA OMEJITEV PRAVIC

Citat predstavlja omejitev avtorskih pravic – pomeni, da je pod določenimi pogoji mogoče uporabiti (reproducirati, distribuirati, javno prikazovati, dajati na voljo javnosti itd.) tuje delo brez predhodnega dovoljenja njegovega imetnika in brez plačila honorarja oz. nadomestila.

Gre predvsem za dovoljeno omejitev materialnih avtorskih pravic avtorja citiranega dela, v določeni meri pa so lahko omejene tudi njegove moralne pravice. To pa ne velja za osebnostne pravice – avtorskopравни citat ne opravičuje posega v osebnostne pravice.¹¹¹

1. Materialne pravice – Širše kot Direktiva InfoSoc 51. člen ZASP ne našteva, katere materialne avtorske pravice so z njim omejene, temveč govori o »navajanju« del. To v bistvu pomeni avtorskopravno »uporabo« citiranega dela, torej so lahko omejene vse pravice iz 22. člena ZASP. V praksi bodo s citiranjem največkrat prišle v poštev pravice reproduciranja (23. člen), distribuiranja (24. člen), javnega izvajanja (26. člen), javnega predvajanja s fonogrami in videogrami (28. člen), javnega prikazovanja (29. člen), predelave (33. člen). Citiranje pa praktično vedno obsega vsaj minimalno (dovoljeno) predelavo citiranega dela, saj se lahko vključi v novo delo v nespremenjeni (drugi odstavek 33. člena ZASP) ali spremenjeni obliki (prvi odstavek 33. člena ZASP).

2. Moralne pravice – Citiranje načeloma ne sme posegati v moralne avtorske pravice (gl. člene 16 do 20 ZASP). – Poseg v pravico prve objave (17. člen ZASP) tako ali tako ne pride v poštev, saj je citat mogoč le pri objavljenih delih. – Pri citatu je treba upoštevati tudi pravico priznanja avtorstva (18. člen), saj to praviloma potrjuje drugi odstavek 51. člena ZASP. – Enako velja glede pravice do spoštovanja dela (19. člen ZASP),¹¹² predvsem njegove avtentičnosti. V izjemnih primerih bi pri citatu po naravi stvari lahko prišlo do manjših dovo-

¹⁰⁹ Sklepni predlogi generalne pravobranilke Verice Trstenjak v zadevi Sodišča EU C-145/10 *Eva-Maria Painer v Standard Verlag*, tč. 195.

¹¹⁰ Zadeva Sodišča EU C-145/10 *Eva-Maria Painer v Standard Verlag* z dne 1. decembra 2011, tč. 149.

¹¹¹ Tako Schricker/Loewenheim/Schricker/Spindler, nav. delo, § 51, tč. 30.

¹¹² Gl. S. Ricketson in J. Ginsburg, nav. delo, tč. 13.46.

ljenih posegov v to moralno pravico, saj gre pri citiranju odlomka za razbitje prvotnega dela, ali pa tehnična izvedba citata zahteva določene predelave, npr. zmanjšanje velikosti prvotnega dela, črno-belo reprodukcijo prvotno barvnih likovnih del, opustitev prvotne pesniške metrike ipd.

Tako je Višje deželno sodišče v Münchnu v katalogu in večjezičnih letakih štelo kot dovoljen citat dveh verzov pesnika Eugena Rotha »*Vom Ernst des Lebens halb verschont/Ist der schon, der in München wohnt*«. Prevodi teh dveh verzov na letakih so bili opravljeni z opustitvijo metrike in oblike rime, in sicer v angleščino »*Half life's worries will take flight If in Munich you reside*« oz. francoščino »*Les choses sérieuses de la vie sont à moitié épargnées à celui qui habite Munich*« oz. italijanščino »*Chiunque abiti a Monaco viene risparmiato per metà dalla severità della vita*«. Po mnenju sodišča ta opustitev pri prevodu dovoljenega citata ne predstavlja take obteževalne okoliščine, da bi jo lahko kvalificirali kot poseg v idealne interese avtorja citiranega dela (OLG München z dne 17. septembra 2009, GRUR-RR 2010, str. 241).

Ker so vse to nujne posledice citiranja in dovoljene predelave na podlagi 3. točke 53. člena ZASP (gl. prej, točko 1), praviloma ne bodo izkazani objektivni in subjektivni znaki kršitve te moralne pravice. Vseeno pa je treba biti pozoren na moralnopravne vidike citata v smislu kršitve 19. člena ZASP. To vprašanje se lahko na primer pojavi ob nekem sicer pravilno prevzetem citatu: glede na to, katera tuja dela se prevzamejo in v katerem glavnem delu¹¹³ (npr. poezija v reklamnem oglasu); če je iztrgan iz konteksta ali neprimerno vključen v tuje delo (prvotno delo se znajde v novem okolju in kontekstu, ki ju njegov avtor sploh ni pričakoval ali želel); če nepovezan izbor citatov vzbuja napačen vtis o odnosu avtorja do vsakokratnih problemskih sklopov ter ne daje ustreznega pregleda čez njegovo celotno ustvarjanje.¹¹⁴

3. Osebnostne pravice – Ne glede na obstoj pogojev za dovoljeni avtorsko-pravni citat lahko slednji krši osebnostne pravice avtorja ali tretjih oseb. To velja zlasti pri t. i. medijskem ali tiskovnem citatu, kršitvi pisemske tajnosti, kršitvi varstva osebnega imena, kršitvi varstva zasebnega življenja itd.

¹¹³ Tako Zvezno sodišče Nemčije BGHZ 50, str. 153 – *Kandinsky*.

¹¹⁴ Gl. Zvezno sodišče Nemčije BGH GRUR 1973, str. 218 – *Handbuch moderner Zitate*.

Literatura

- Lidija Koman Perenič: Citati iz književnih avtorskih del, v: *Pravna praksa*, št. 17/1985, str. 5-6.
- Sam Ricketson in Jane Ginsburg: *International Copyright and Neighbouring Rights, The Berne Convention and Beyond*, 2. izd., Volume I. Oxford University Press, Oxford 2006.
- Gerhard Schricker (ur.) in Ulrich Loewenheim (ur.): *Urheberrecht, Kommentar*, 4. izdaja, Verlag C. H. Beck, München 2010 (citirano kot Schricker/Loewenheim/avtor).
- Katja Šugman: Navajanje in razmejevanje med svojim in tujim, v: Miro Cerar, Albin Igličar, Katja Šugman: *Smernice in pravila za izdelavo seminarских in diplomskih nalog*. Pravna fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 2007, str. 39–57.
- Miha Trampuž, Branko Oman in Andrej Zupančič: *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah s komentarjem*. Gospodarski vestnik, Ljubljana 1997.
- Miha Trampuž: *Avtorsko pravo*. Cankarjeva založba, Ljubljana 2000.
- Eugen Ulmer: *Urheber- und Verlagsrecht*, 3. izdaja. Springer-Verlag, Berlin 1980.
- Michel M. Walter (ur.) in Silke von Lewinski (ur.): *European Copyright Law, A Commentary*. Oxford University Press, Oxford 2010.

Izvirni znanstveni članek

UDK: 347.78.031

TRAMPUŽ, Miha: Avtorskopravni in znanstveni citat**Pravnik, Ljubljana 2013, let. 68 (130), št. 7-8**

Osnovno vodilo pravil o citiranju tako v avtorskem pravu kot v znanosti na splošno je jasno razlikovanje med lastnimi in tujimi dosežki. Dovoljeno citiranje ne sme niti materialno niti moralno konkurirati citiranemu delu. Avtor najprej navede glavne pravne vire za pravilno citiranje (Bernska konvencija, Direktiva InfoSoc, Zakon o avtorski in sorodnih pravicah – ZASP, ISO Standard 690:2010). Glavna pravila citiranja določa avtorsko pravo, analogno pa se uporabljajo tudi na področju znanosti. Avtorskopravna pravila obsegajo splošne (46. člen ZASP) in posebne (51. člen ZASP) pogoje, skupaj jih je pet. *Prvič* mora za veljavno citiranje obstajati kreativni nosilec citata, ki je lahko varovano ali nevarovano avtorsko delo. *Drugič* mora sam citat predstavljati avtorsko delo, in sicer varovano, objavljeno in tuje, njegova vsebina pa mora biti avtentično (verno) prevzeta. Posebni primeri pri pogoju tujih del so samocitat, dvojna stvaritev in nezavedno prevzemanje; pri teh sploh ne gre za citat. *Tretjič*, pogoj glede obsega citata pozna dve vrsti: polni citat, tj. citiranje celotnih avtorskih del (pri šestih kategorijah del), in delni citat (citiranje odlomkov vseh kategorij del). Količino obeh določa citirni namen. *Četrtrič*, citirni namen ali *animus citandi* zakon opredeljuje kot ponazoritev, soočenje ali napotitev. Njegovo bistvo je, da morata biti glavno delo in citat notranje povezana. *Petič*, pri vsaki uporabi je treba navesti vir in avtorstvo uporabljenega dela, in sicer na mestu citata. Posledica pravilnega citiranja je dovoljena omejitev avtorskih pravic.

Original Scientific Article

UDK: 347.78.031

TRAMPUŽ, Miha: Quotations in Copyright Law and in Science**Pravnik, Ljubljana 2013, Vol. 68 (130), Nos. 7-8**

The basic rule concerning quotations, both in Copyright Law and in science, is to distinguish clearly between one's own achievements and those of other people. The quotations allowed under law must not compete with the quoted work, neither economically nor morally. The author first refers to the legal sources for the correct citation (the Berne Convention, the InfoSoc Directive, the Copyright Act-ZASP and ISO Standard no. 690:2010). The main quotation rules are established in Copyright Law; they are applicable in an analogue way in the scientific field. Copyright rules on quotations include general (Article 46 Copyright Act) and specific (Article 46 Copyright Act) conditions, altogether they are five. – *First*, for a correct quotation a creative carrier must exist, be it a protected or non-protected Copyright work. – *Second*, the quotation itself must represent a Copyright work, i.e. a protected, published and somebody else's; its contents must be reproduced in an authentic way. Special cases to the condition of being somebody else's work are selfquotations, double creations and unconscious taking of others' works. – *Third*, the condition of the extent of the quotation takes two sorts: a full quotation (i.e. within six categories of Copyright works) and a partial quotation (quoting parts of all categories of works). The extent of both is defined by the quotation purpose. – *Fourth*, the Act defines the quotation purpose or *animus citandi* as illustration, argumentation or referral. Its essence lies in the internal bondage between the main work and the quotation. – *Fifth*, at every use the source and authorship of the work must be indicated; such indication has to be on the spot of quotation. The consequence of a correct quotation is the limitation of author's rights.